

OD PENKALE DO FIZIRA

Tekst: ANA POPOVČIĆ

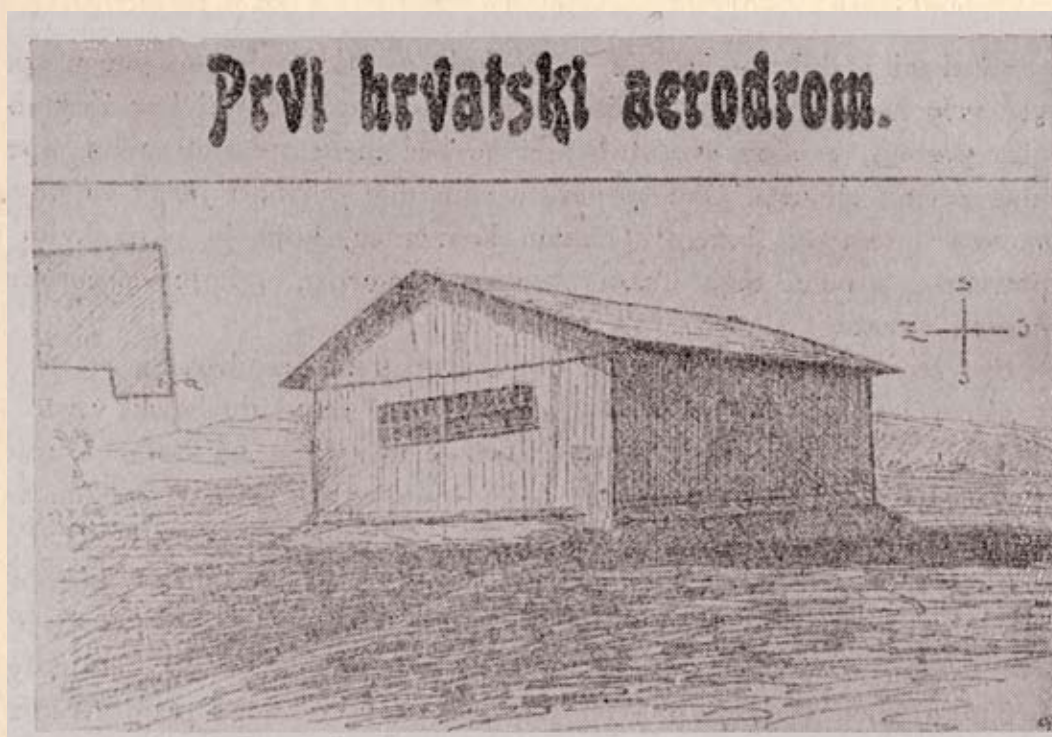
Godina 1910. ključna je i najznačajnija za ovaj šport u Hrvatskoj: te je godine održan prvi let zrakoplovom na motorni pogon i to zrakoplovom domaćeg konstruktora kojim je upravljao domaći pilot. Iste godine osnovano je prvo zrakoplovno društvo, sagrađen prvi aerodrom, prvi strani avijatičari dolaze u Zagreb, dopremljen je avion iz Francuske u Rijeku, a prvi Hrvat završava pilotsku školu braće Voisin u Parizu.

Od samih početaka zrakoplovstva nailazimo na pojedine Hrvate koji su doprinosili razvoju ljudskog letenja. Kao što navodi i Leonard Eleršek u svojoj knjizi "Homo Volans, rani hrvatski avijatičari 1550.-1925." od prvih početaka zrakoplovstva Hrvati teorijski razmatraju problem letenja (Paletin) te daju konkretan doprinos razvoju padobranstva (Vrančić) i balonstva (Domin, Mazarović). Pioniri su konstrukcije upravljivih zračnih brodova i zrakoplovne metalurgije (David Schwarz). Konstruiraju zrakoplove i lete njima u pionirsko doba zrakoplovstva (Penkala, Sarić, Merćep, Prodam), a na natjecanjima postižu vrijedne pobjede i rekorde (Bjelovučić, Klobučar, Novak).

Imajući na umu da zrakoplovstvo obuhvaća zapravo

sve vrste letenja, treba napomenuti da je 2010. godina trebala možda preciznije biti definirana kao obljetnica hrvatske avijacije. Drugi oblici letenja u Hrvatskoj se, kao i u svijetu, otkrivaju pa i demonstriraju i ranije. Spomenimo samo 1889. godinu kada u Zagreb stiže glasoviti zrakoplovac Merighi i održava prvi let balonom...

Ono po čemu je 1910. godina značajna, brojni su važni događaji vezani isključivo za avijaciju. Da spomenemo samo neke od brojnih aktivnosti: te je godine održan kod nas prvi let zrakoplovom na motorni pogon i to zrakoplovom domaćeg konstruktora kojim je upravljao domaći pilot. Iste godine osnovano je prvo zrakoplovno društvo, sagrađen prvi aerodrom, prvi strani avijatičari dolaze u Zagreb, dopremljen je avion iz Francuske u

Prvi aerodrom
na Črnomercu

Rijeku, a prvi Hrvat završava pilotsku školu braće Voisin u Parizu.

Slavoljub Penkala, prvi hrvatski zrakoplov i prvi hrvatski aerodrom

Inženjer Slavoljub Penkala (1871.-1922.), nakon što je patentirao i pokrenuo proizvodnju penkala olovke, počeo se od 1908. ozbiljno zanositi avijacijom i godine 1908. i 1909., prijavio je Uredu za patente dva uređaja koji olakšavaju upravljanje zrakoplovima.

Penkala je proučavao sve tadašnje sustave letećih strojeva, a 1909. godine bio je i u Parizu s namjerom da kupi jedan avion i preradi ga prema vlastitim idejama. U konačnici je od toga odustao i odlučio konstruirati vlastiti. Sve dijelove aviona, s izuzetkom motora i elise, dao je izraditi kod domaćih industrijalaca. Motor od 25 KS nabavio je u Češkoj u tvrtki "Lauren i Clement", dok je elisu raspona 2,1 metara kupio u Francuskoj.

Konstruktor prvog hrvatskog zrakoplova Slavoljub Penkala

U početku je Penkala radio u veži zgrade gdje je i stanovao, na današnjem Trgu Kralja Tomislava 17. No, kako je avion napredovao tako taj prostor postaje pretijesan, pa je u posljednjoj fazi izrade, Penkala zatražio i dobio odobrenje od Grada za izgradnju hangara na vojnom vježbalištu u Črnomercu.

To je bilo povoljno mjesto, budući da su sve poljane u blizini Zagreba bile okružene kućama i visokim drvećem. Tako je, 23. veljače 1910. izgrađen prvi hrvatski aerodrom, s kojeg je nakon dugog iščekivanja, puno posla i nekoliko pomaknutih rokova, krajem lipnja napokon poletio Penkalin avion. Avionom je upravljao Penkalin pomoćnik Dragutin Karlo Novak (1892.-1978.).

U toj 1910. godini koja je zaista bila plodna za naše zrakoplovstvo započela je gradnja i prvog hidroplana u Puli. Iste godine u Subotici uzletjela su dva zrakoplova hrvatskih konstruktora od kojih je posebno značajan Ivan Sarić (1876.-1966.), drugi Hrvat koji je sagradio uspješan zrakoplov.

Prvo zrakoplovno društvo

Ozbiljna inicijativa za osnivanjem prvog zrakoplovnog kluba postojala je u Zagrebu već 1905. godine, što potvrđuje članak objavljen 10. listopada 1905. u „Obzoru“. Najveća prepreka ležala je u stranoj vlasti i nevoljkosti Beča da podupre hrvatski klub, pa je u konačnici cijela akcija završila na javnom apelu. Ipak, inicijativa se nije ugasila i strpljiva propaganda je s vremenom urodila plodom. U broju od 17. travnja 1910. godine „Novosti“ javljaju da se: „...u Zagrebu osniva društvo, u kojem su većinom članovi hrvatskog automobilističkog kluba,

kao: Rudović, Merćep, dr. Stojanović i drugi, - kojemu je zadaća da podupre pregaoce na polju zrakoplovstva“. Tako je krajem godine napokon osnovan Klub hrvatskih avijatičara.

Otprilike u isto vrijeme, još jedan hrvatski grad pokazuje veliki interes za zrakoplovstvo i želju za osnivanjem zrakoplovnog kluba. Radi se o Rijeci. Nekolicina Riječana, prijatelja zrakoplovstva, nabavili su u Parizu leteći stroj tipa Demoiselle Santosa Dumonta. Zrakoplov je, prije početka vježbi, bio izložen građanima na uvid, a Riječani su se hvalili da su nabavili najmanji, ali najzanimljiviji avion koji je do tada konstruiran.

Ivan Bjelovučić - prvi hrvatski zrakoplovac

Prošlo je i stotinu godina otkako je prvi hrvatski pilot, Ivan Bjelovučić (1889.-1949.), nakon dvije godine školovanja završio pilotsku školu braće Voisin u prijestolnici europskog zrakoplovstva - Parizu.

Bjelovučić je rođen u glavnom gradu Perua, Limi, od oca Hrvata i majke Francuskinje. Dana 10. lipnja 1910. godine dobio je letačku dozvolu francuskog aerokluba, a letenjem se bavio sve do 1920. godine. Bjelovučić je sudjelovao na brojnim mitinzima i utrka, na kojima je osvajao medalje, te srušio nekoliko rekorda. Bez ikakve dvojbe bio je među najboljim letačima svojega vremena.

Godine 1913. postao je prvi pilot u povijesti koji je uspješno svladao Alpe, a svojedobno je zapovijedao i peruanskim zrakoplovstvom. Bjelovučić je odlikovan nizom francuskih, belgijskih i peruanskih vojnih odličja, a između ostalih i francuskim Odličjem za hrabrost (Orden legije časti) i Ratnim križem s palmom.

Ivan Bjelovučić

Bogato naslijeđe

Brojni Hrvati ostavili su svoj trag u povijesti i razvoju zrakoplovstva. Zagrepčanin David Schwarz izgradio je prvi "čepelin", Viktor Klobučar ustrojio austrougarsku hidroavijaciju, Rudolf Fizir konstruirao osamnaest tipova aviona, piloti Miroslav Navratil i Raoul Stojasavljević u zračnim borbama tijekom I. svjetskog rata srušili su po 10 aviona, a osnivač i veliki zapovjednik austrougarskog zrakoplovstva Milan Uzelac bio je osnivač dvaju i general triju zrakoplovstava.

To je bogato naslijeđe na koje možemo biti ponosni i koje svakako zaslužuje dodatna istraživanja.

LITERATURA:

1. AA. VV. Enciklopedija fizičke kulture, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1977.
2. Leonard Eleršek, podlistak Homo Volans, rani hrvatski avijatičari 1550.-1925., u: Hrvatski vojnik, internet izdanje. Pregledano 20. kolovoza 2010. na internetskoj stranici <http://www.hrvatski-vojn timer.hr/hrvatski-vojn timer/2072008/podlistak.asp>
3. Labud Kirić, Počeci zrakoplovstva u Hrvatskoj, vlastita naklada, Zagreb 1960.